

Oratie van prof. dr. Stef Groenewoud: ‘Waar je woont is hoe je sterft’

De Janskerk te Utrecht waar de inaugurele rede is gehouden

Op vrijdag 2 juni sprak Stef Groenewoud zijn inaugurele rede uit. Ter gelegenheid van deze inaugurele rede is er op vrijdagochtend een symposium georganiseerd met als thema “de Zorgende gemeenschap.” De oratie, die werd gehouden in de Janskerk te Utrecht, had de titel: “Waar je woont is hoe je sterft: Ethische reflecties op recht(v)(w)aardige zorg rond het levenseinde.”

Het Lindeboom Instituut heeft Stef Groenewoud per 1 september 2022 als bijzonder hoogleraar Ethiek van de zorg aan de Theologische Universiteit Kampen/Utrecht benoemd. Daarnaast is hij als gezondheidswetenschapper en ethicus verbonden aan IQ Healthcare, een onderdeel van het Radboudumc en een wetenschappelijke afdeling die zich inzet voor kwaliteitsverbetering binnen de zorg. In dit artikel vindt u een samenvatting van de oratie.

Tijdens zijn oratie heeft hij twee kernthema's uit zijn werk – goede zorg rond het levenseinde en geografische variatie – met elkaar verbonden en daarop ethisch gereflecteerd.

Volgens Groenewoud gaat er veel goed in de verbetering van de zorg rond het levenseinde, maar er zijn in de kwaliteit, de kosten en het gebruik van de levenseindezorg – soms grote - verschillen tussen regio's. Dit gaat bijvoorbeeld over de behandeling bij kanker, de manier waarop palliatieve zorg wordt geleverd, maar ook over het euthanasiepercentage. Er bestaat aanzienlijke variatie in de incidentie van euthanasie in Nederlandse gemeenten. De tweeledige vraag die rijst is: *“in hoeverre zijn geografische verschillen in de levenseinde zorg in het algemeen, en specifiek bij euthanasie nu een (moreel) probleem en als het dat is; wat kunnen we er dan aan doen?”*

Om die beantwoorden moeten de regiovariatie in levens-eindezorg verder bestudeerd worden. Groenewoud beschrijft eerst de benadering van de vraag als "kennispuzzel." De kennispuzzel is een vraag naar feiten, kwantitatieve en kwalitatieve gegevens. In dit geval gaat het over de frequentie waarmee diverse vormen van zorg rond het levenseinde worden gegeven, al dan niet als percentage van het aantal overledenen in een gebied.

De volgende uitdaging is een praktische puzzel: hoe maken we onderscheid tussen acceptabele, gewenste, variatie enerzijds en onacceptabele, ongewenste variatie anderzijds. Maar het gaat ook over de vraag hoe de ongewenste variatie gereduceerd kan worden.

Het is echter te mager om deze vragen *alleen* als praktische puzzel te benaderen. De zoektocht naar goede zorg rond het levenseinde is ook een ethische puzzel. Het discours van effectieve, ineffectieve, laat staan efficiënte zorg, is hiervoor niet toereikend en niet passend. Zeker niet als het gaat om een onderwerp als euthanasie.

Een standaard verklaring voor regionale verschillen is vaak dat de zorgbehoefte van mensen per regio verschilt. Maar het begrip zorgbehoefte verandert ook met de tijd. Zo is euthanasie in veel gevallen "*niet langer een uiterste redmiddel om een vreselijke dood te voorkomen, maar een manier om te ontsnappen aan een vreselijk leven*" (Boer, 2021). Een andere veel gehoorde verklaring is dat voorkeuren van mensen nu eenmaal verschillen per regio. Volgens Groenewoud staat een sterk op individuele autonomie en zelfbeschikking gebaseerd mensbeeld echter ver af van de werkelijkheid dat alle mensen van nature sociale wezens zijn, die alleen tot hun bestemming komen in een leven in gemeenschap. Kortom: bij beslissingen rond het levenseinde gaat het niet alleen om het individu 'patiënt'.

Groenewoud constateert dat in de huidige benadering van het probleem van 'geografische verschillen in de zorg' een ethisch of normatief kader ontbreekt en stelt een aantal alternatieve denkkaders voor.

Het betreft enerzijds het op neocalvinistische en christelijk filosofische leest geschoeide Normatieve Praktijkmodel en anderzijds kernthema's uit het Katholiek Sociaal Denken.

Binnen het Normatieve Praktijkmodel is het kwaliteitsdenken in de zorg, en meer specifiek methoden en strategieën voor zowel het duiden als terugdringen van ongewenste variatie in zorggebruik, - kwaliteit en -kosten, en in dit geval dus in zorg rond levenseinde, gebaat bij i) een moreel realistisch concept van goede zorg, ii) het besef dat zorgende relaties een *intrinsieke* waarde hebben; iii) een *structuur* van normen en regels voor goede zorg, die voorziet in helderheid en taal om op begripvolle wijze met elkaar na te denken over een goede zorgpraktijk; iv) de erkenning dat *ethiek* hierin een *centrale plaats* heeft; v) een explicitering van waarden die richting geven aan de zorgpraktijk.

Stef Groenewoud tijdens het symposium over 'de zorgende gemeenschap'

Groenewoud geeft aan dat hij in zijn werk de komende vier jaar twee accenten wil leggen: goede zorg rond het levenseinde en rechtvaardigheidsvraagstukken in de zorg. Hij wil bijdragen door onderwijs, verschillende onderzoeken, projecten en het aangaan van samenwerkingsverbanden. Daarbij geeft hij aan dat hij zichzelf beschouwt als moreel realist: het morele goede ligt besloten in de wereld om ons heen en kan ontdekt worden. Daarnaast beschouwt hij het in gesprek blijven met de ander als een kern van de theologisch ethische taak in haar bezinning op het leven in de democratische rechtsstaat. Met deze benadering hoopt Groenewoud een brug te slaan tussen de christelijke ethische kerndoelen van het Lindeboom Instituut en het onderzoek in de breedte van de zorg, waarin waarden, normen en ethische grondbeginselen kunnen verschillen.

Afscheidsrede Henk Jochemsen

Op 10 februari 2023 nam prof. dr. ir. Henk Jochemsen afscheid als hoogleraar namens het Lindeboom Instituut. In de aula van de Theologische Universiteit Kampen/Utrecht hield hij zijn afscheidsrede met als titel: *Naar een hermeneutische benadering van ethiek van nieuwe technologieën in de geneeskunde*. Tijdens dit afscheid stonden we stil bij de inzet van Jochemsen voor het Lindeboom Instituut.

De betrokkenheid van Jochemsen gaat terug tot de oprichting van het Instituut in 1987. Na zijn terugkeer in Nederland in 1986 raakte hij vrijwel direct betrokken bij het terrein van de medische ethiek. Hij werd onder andere medewerker van de stichting Ethica Medica, met als taak het opzetten van een centrum voor christelijke medische ethiek. Deze stichting was opgericht door prof. dr. Gerrit Arie Lindeboom zelf. Dit resulteerde in 1987 in de oprichting van het Lindeboom Instituut, waar Jochemsen in hetzelfde jaar werd aangesteld als directeur.

Naast zijn werk als directeur werd Jochemsen in 1998 benoemd als bijzonder hoogleraar op de Lindeboomleerstoel aan het VUmc, waar hij prof. dr. Jochem Douma opvolgde. Ruim tien jaar was hij aan deze leerstoel als hoogleraar verbonden. Tien jaar later, in 2020, werd er weer (onverwachts) een beroep op Jochemsen gedaan en keerde hij terug als onderzoekshoogleraar op de Lindeboomleerstoel, die inmiddels was gevestigd aan de Theologische Universiteit Kampen. Ruim twee jaar heeft hij deze positie met verve vervuld.

Centraal in het werk van Jochemsen is de notie dat ethische principes of waarden niet van buitenaf komen en niet door de mens geconstrueerd worden, maar dat we de normativiteit in de aard van de praktijk zelf moeten zoeken. De overtuiging die hieraan ten grondslag ligt is dat ethiek geen menselijk bedenkfel is, maar iets dat we aantreffen in de orde van de geschapen werkelijkheid. Deze rode draad hopen we als instituut te blijven vasthouden.

Wij zijn Henk Jochemsen erg dankbaar voor zijn jarenlange inzet voor het Lindeboom Instituut. We wensen hem van harte Gods zegen en de welverdiende rust van zijn emeritaat toe.

Inleiding Medische Ethiek

Ben jij student geneeskunde, biomedische wetenschappen, gezondheidswetenschappen of (gezondheids)economie en op zoek naar verdieping? Dan is het vak 'Inleiding Medische Ethiek' iets voor jou: in zes colleges leer je over het ontstaan van de medische ethiek als discipline, maak je kennis met medisch ethische basisprincipes, maar ga je ook de diepte in, door na te denken over medische ethiek vanuit een christelijke levensbeschouwing.

Deze cursus geeft je concrete handvatten om vanuit een christelijk perspectief om te gaan met ethische kwesties in de gezondheidszorg. De inhoud beslaat: inleiding ethiek van de gezondheidszorg, christelijke ethiek van de gezondheidszorg, ethiek van zorgtechnologie, verdelingsvraagstukken, empirisch onderzoek en ethiek, menselijke waardigheid, zorg rond levensbegin en/of levenseinde.

Docent: Prof. dr. Stef Groenewoud

Werkvormen: Avondcolleges

Credits: 2.5 ECTS

Waar: Theologische Universiteit Kampen/Utrecht, locatie Utrecht

Wanneer: Academiejaar 2023/2024, eerste deel semester I (sept-oktober)

Toetsing: Lesstof en Essay

Inschrijven kan door contact op te nemen met de docent:

stef.groenewoud@lindeboominstituut.nl

Tekst ontleend aan www.tukampen.nl

Onderzoeksnetwerk 'Cultuur van het Leven'

Het Lindeboom Instituut coördineert het onderzoeksnetwerk *Cultuur van het Leven* waar de Christelijke Hogeschool Ede, Eleos, ForumC, Lelie zorggroep, de NPV, Pro Life Zorgverzekeringen, Reliëf, Schreeuw om Leven, de Theologische Universiteit Kampen/Utrecht en de VBOK bij zijn aangesloten. Door samen te werken in het netwerk kunnen 'pro life' organisaties gezamenlijk onderzoeksprojecten uitvoeren. Deze bundeling van kennis en ervaring wordt ingezet voor brede vorming in het onderwijs en om een goed onderbouwd geluid te laten horen in het publieke en politieke debat.

Een van de thema's in dit onderzoeksnetwerk is 'omgaan met maatschappelijke weerstand.' Veel christelijke organisaties hebben te maken met "framing" door partijen die het oneens zijn met de organisaties over ethische vraagstukken, vaak rondom levensbegin. Hoe ga je communicatief, creatief en verrassend om met framing? Naar aanleiding van een concrete (pro-life)casus is in juli vorig jaar intervisie gevoerd. Tijdens een vervolgsessie is in februari 2023 nagedacht over te onderscheiden manieren waarop christelijke organisaties zich presenteren en hoe zich dit verhoudt tot framingsvraagstukken. Doel van deze bijeenkomst, onder leiding van prof. dr.

Bernhard Reitsma, was om intern verduidelijking te krijgen over de verhouding tussen framing en identiteit met het oog op het bredere gesprek over framing rond het levensbegin.

Een ander belangrijk thema is 'menselijke waardigheid'. De verschijning van het Lindeboomrapport *Goede zorg rond het levenseinde*, leidde bij Sallux, een christelijke Europese politieke denktank, tot vragen over het gebruik van het begrip 'menselijke waardigheid' binnen Europa. In het Europese debat wordt het begrip menselijke waardigheid, gebaseerd op het idee van de mens als rationeel wezen, vergeten, ook wat betreft de ontwikkeling van Europees gezondheidsbeleid. En dat terwijl menselijke waardigheid een wezenlijk uitgangspunt is in Europese verdragen en Europees recht. Zelfbeschikking lijkt bepalend te zijn geworden voor de invulling van het begrip menselijke waardigheid. Er lijkt een zoektocht te zijn ontstaan naar de balans tussen menselijke waardigheid als relationeel wezen en autonomie. De voorlopige hoofdvraag luidt: Hoe wordt door de Europese overheid het begrip menselijk waardigheid als uitgangspunt genomen en hoe kan dit begrip binnen Europa beter worden benut als gezamenlijk uitgangspunt voor ethisch geladen vraagstukken, wet- en regelgeving?

Over het Lindeboom Instituut

Het Prof. dr. G.A. Lindeboom Instituut is een wetenschappelijk onderzoeksinstituut op het gebied van ethiek van de gezondheidszorg. We onderhouden een leerstoel (aan de Theologische Universiteit Kampen/Utrecht), verrichten wetenschappelijk onderzoek, publiceren boeken, rapporten en bijdragen aan dag- en weekbladen, dragen bij aan het maatschappelijk debat en vertalen onze inzichten naar zorgbeleid en zorgpraktijk. Het Lindeboom Instituut werkt vanuit een christelijke levensbeschouwing en wordt ondersteund door een consortium bestaande uit de Lelie Zorggroep, de NPV, Pro Life Zorgverzekeringen, de RMU, de Theologische Universiteit Kampen/Utrecht en de VBOK.

Adres Plompstorengracht 1 | 3512 CA Utrecht
T 033 - 43 28 288
E info@lindeboominstituut.nl
W www.lindeboominstituut.nl

Facebook [lindeboominstituut](https://www.facebook.com/lindeboominstituut)
Twitter [@LindeboomInst](https://twitter.com/LindeboomInst)

Giften zijn welkom op NL47 INGB 0003 8057 45
t.n.v. Prof. dr. G.A. Lindeboom Instituut in Amersfoort.

Colofon

Redactie: Tabitha Moes MA
Lay-out en druk: Drukkerij AMV – Buijten en Schipperheijn, Lunteren

Lindeblad is een uitgave van
het Lindeboom Instituut.
ISSN 1871-9775

Prof.dr. G.A. Lindeboom Instituut